

10 דקות של עיון – מפסח לעצרת

ה. מהותו של מעשה הספירה

הרב ישי אנגלמן

שלום לכולם, אנחנו ממשיכים בעיוננו ביסוד מצוות ספירת העומר, והפעם בפרק נשתדל להעמיק ברבדים נוספים בעניינה של המצווה. בפרק הקודם עסקנו בשתי מחלוקות הלכתיות שנגעו בשאלה האם המצווה תלויה בקרבן, או שיש לה משמעות עצמאית, תהליך המתרחש במהלך חמישים הימים, ולא דווקא תלוי בקרבן. בפרק שלנו נבחן שאלה פשוטה אבל יסודית מאוד שנידונה על ידי האחרונים: מה בעצם אנחנו עושים בפעולה ההלכתית של הספירה? האם הספירה היא רק ציון של יום, מעין 'אמירת נוסח' שבו אנחנו אומרים בפינו איזה יום היום, או שיש בה גם מימד של חישוב, אנחנו סופרים ומחשבים את היום שבו אנחנו נמצאים, ואולי אפילו אפשר לומר שבספירה, בחישוב המתמשך, אנחנו בעצם יוצרים את תהליך ההתקדמות על ציר הזמן כפי שנרחיב בהמשך.

החקירה הזו מובילה לכמה דיונים הלכתיים מעשיים, והראשון שבהם, הוא, האם ניתן לספור ספירה שהאדם אינו מבין את משמעותה. ההלכה, שמקורה בדברי התוספות במסכת סוטה (לב, א ד"ה קרית שמע) היא שבמצוות שבדיבור, כמו קריאת שמע ותפילה, אדם יוצא כאשר הוא אומר אותן בלשון הקודש על אף שהוא לא מבין את תוכן דיבורו. אולם, בהלכות ספירת העומר פוסק המגן אברהם (תפ"ט, ב) שגם אדם הסופר בלשון הקודש, חייב להבין את תוכן הספירה, וללא הבנה – לא יוצאים. זאת על אף שהמגן אברהם עצמו פסק (ס"ב, א) את דברי התוספות בסוטה לגבי מצוות אחרות שנעשות בדיבור.

האחרונים, וביניהם רבי אברהם כהנא שפירא, בעל ה'דבר אברהם', מסבירים שדברי המגן אברהם נובעים מכך שמצוות ספירת העומר אינה מצווה של דיבור בעלמא שבה רק אומרים נוסח, אלא זאת מצוות **ספירה**, ו"אין ספירה ומנין אלא כשהסופר והמונה יודע ומבין את המספר, ואי לא הכי הוורק כקריאת המלים בלבד ולא כספירה ומנין". הדבר אברהם עצמו דן מתוך כך בהרחבה בשאלה האם שייך שאדם, שלא יודע האם היום הוא היום השישי או השביעי לעומר, לדוגמה, יספור פעמיים, היום שישה ימים לעומר, היום שבעה ימים לעומר, ויצא ידי חובה מספק, כי ממה נפשך, ספר כראוי. הדבר אברהם מצדד שלאור דברי המגן אברהם אין לספירה כזו משמעות, שכן אם האדם לא יודע איזה יום היום, נמצא שהוא רק אומר נוסח, ולא עושה מעשה ספירה המצריך חישוב וידיעה.

הדבר אברהם עצמו כבר מקשר נידון זה לשאלה שעסקו בה הראשונים (ראו לדוגמה בבעל המאור בסוף מסכת פסחים), מדוע לא סופרים בחו"ל מספק שני ימים, במהלך כל ספירת העומר. הדבר אברהם מעלה שלפי מהלכו ניתן

להציע שכיוון שאין משמעות לספירת ספק, לא תקנו חכמים לספור מספק שני ימים בכל יום מימות ספירת העומר. ניתן כמובן לחלק בין הנידונים השונים, ואין הכרח ליצור תלות בין כל השאלות, אבל השאלות השונות מחדדות את הצדדים השונים של החקירה.

ננסה להעמיק קצת יותר בהבנת מצוות הספירה לאור הצדדים השונים: התפיסה שהמצווה היא מצוות ספירה, ולא מצווה של דיבור בעלמא, יכולה להוביל לתפיסה שהספירה מהווה איזה שהוא תהליך שהאדם שותף בו, וחשבון הימים שנעשה בפעולת הספירה מבטא את השותפות של האדם בתהליך. הוא יודע שכעת עברו שבועיים, ונשארו עוד חמישה, ובכל ספירה וספירה הוא נעשה שותף עוד יותר בהתקדמות אל היעד, היום החמישים. התפיסה הזו עשויה להתאים יותר לעמדה הרואה בספירה דבר העומד בפני עצמו, לאו דווקא בקשר לקרבן העומר, וודאי לא רק ספירה שתוחמת את שבועות הקציר, אלא ספירה תהליכית מתפתחת שבה כל אחד מהסופרים צועד לעבר הפסגה של היום החמישים.

אמנם, המהלך לפיו יסודה של הספירה בפעולה של חישוב שבו יש לאדם מודעות והבנה אינה מוסכמת. ר' יעקב עמדין לדוגמה (שו"ת שאילת יעבץ א, קלט), למד שגם בספירת העומר מועילה ספירה בלשון הקודש גם אם אינו מבין את תוכן הספירה. הדבר אברהם בתשובתו העלה שמדברי כמה מהראשונים נראה שכן שייך באופן עקרוני לספור ספירה מספק, ומכאן נראה שלשיטתם המצווה היא כשאר מצוות שבדיבור, לומר את היום שבו נמצאים כעת בספירה. מה עשויה להיות המשמעות של פעולה שכזו?

ניתן להציע תפיסה אחרת, לפיה בספירת העומר האדם לא מצווה להיות שותף פעיל בתהליך המתמשך והמתפתח, אבל כן נדרש ממנו להימצא באופן כללי בתוך מסגרת הזמן המיוחדת הזו. אם נראה את הספירה כמי שתוחמת את תקופת הקציר, כפי שראינו שעולה מפשט פרשת ראה, ונוסיף לכך את העובדה שהקציר הזה, ראשיתו בקרבן העומר ושיאו בקרבן שתי הלחם, נוכל להציע שעל האדם מוטל להיות באיזו שהיא זיקה אל התקופה, אל קציר הארץ, "לספור את ספירת העומר", ספירת הקציר שהתחיל בקרבן העומר. במובן הזה, לא כ"כ משנה אם האדם מבין בשכל שהיום הוא היום השלישי, מה שחשוב הוא שהוא חלק, שיש לו קשר אל ההתרחשות הכללית של קציר העם בארצו, שבכל ערב הוא נעשה מודע באופן פעיל למסגרת הזמן הזו, הוא **עוקב** אחר המתרחש.

יש מקום להציע הבנה נוספת, בנוגע לעניינה של הספירה, שבאה לידי ביטוי באמירה מחודשת של האדמו"ר מחב"ד, הרבי מלובאביטש (אגרות הקודש ג תצד): הרבי מחב"ד דן באדם שבאמצע זמן ספירת העומר, עבר את קו התאריך, והשאלה היא האם מעתה והלאה הוא צריך לספור את הספירה של אנשי המקום, שנמצאים יום אחד לפניו או לאחוריו, או להמשיך את ספירתו שלו. הרב מצדד באפשרות שימשיך את הספירה שלו, על אף שבמקום בו הוא נמצא כעת הספירה היא שונה, וממילא, גם יחוגג את חג שבועות ביום החמישים של הספירה שלו, ולא כמנהג אנשי המקום. הרי לחג שבועות אין בתורה תאריך, וכפי שמגדיר הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (ה, א): "ביום חמישים מספירת העומר הוא חג השבועות", וממילא אדם זה שסופר ספירה כמנהג המקום שיצא ממנו, צריך גם לחוג את החג בהמשך לספירה זו, למרות הימצאותו במקום חדש שבו התאריך הוא אחר. הגישה הזו,

שהיא ודאי קיצונית ומחודשת, מלמדת על כך שמצוות הספירה היא לא רק מצווה שיש בה תהליך מתמשך ומתפתח של כל סופר וסופר באופן פרטי, הסופר ספירה שיש בה חשבון ומודעות לזמן, אלא יש בה גם ממד יוצר: הספירה יוצרת את הזמן, היא מובילה אותנו אל היום החמישים, שקדושתו נובעת מתהליך הספירה של ארבעים ותשעת הימים, וממילא הוא תלוי בספירה של כל אדם ואדם.

דברי הרב מחב"ד לא התקבלו להלכה, ולמעשה ברור שאדם לא מקיים את חג שבועות בתאריך אחר מתאריך המקום שבו הוא נמצא. אולם את הרעיון היסודי לפיו ספירת העומר היא לא רק ספירה עוקבת אלא גם **ספירה יוצרת**, שבקבוצתיה חל חג שבועות, ניתן לתרגם למישור הכללי: כל יחיד ויחיד מחויב בספירת העומר, ותוכן המצווה הוא להיות חלק מהעם הסופר יחד ספירה של חמישים יום היוצרת בסופו של התהליך את חג השבועות ביום החמישים. במובן הזה, אילולא מצוות הספירה, לא היה כלל חג שבועות, וברור שלפי זה מצוות ספירת העומר גם בזמן הזה היא מן התורה, שאם לא כן, אז גם שבועות לא היה מן התורה. כמובן, זה שיחיד מסוים לא יספור, לא יגרום לביטול החג, והחג נחגג על פי התאריך של הכלל שסופר את ספירת העומר, שהיחיד מצווה להיות חלק ממנו¹.

העובדה שישנו מועד התלוי בספירה של עם ישראל יכולה לפתוח פתח למחשבות מעניינות: הרב גוסטמאן, לדוגמה, בספרו 'קונטרסי שיעורים' למסכת קידושין (עמ' 232) הציע שזו הסיבה לפיה לדעת הרמב"ן שאת דבריו למדנו בפרק הקודם, מצוות ספירת העומר מוגדרת כמצווה שאין הזמן גרמא: המצווה לא תלויה בזמן, אלא המצווה היא 'לספור את הזמן', ובלשונו "**הזמן הוא עצם וגוף המצווה**", ולכן אין כאן מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות ממנה. ניתן להעלות כיוונים נוספים הנוגעים למשמעותו של מועד כזה, התלוי בספירתו של העם. האם יש קשר בין היציאה לחירות, בט"ו בניסן, לבין יכולתו של העם לספור את הזמן, לשלוט בזמן, יום לאחר מכן? האם יש קשר בין העובדה שהמועד תלוי בזמן אותו סופר העם, לעובדה שהתוכן היחיד המפורש בתורה ביחס למועד זה קשור לקציר הארץ? נשאר את השאלות הללו פתוחות, ולהתראות בפרק הבא, בו נדון בדיון ההלכתי האחרון במסגרת שלנו, בנוגע למצוות ספירת העומר.

¹ בשו"ת דברי מלכיאל (ג, ה) העלה (בסוף דבריו) אפשרות ליישב על פי רעיון זה את שיטת הרמב"ן שנידונה בפרק הקודם, לפיה נשים חייבות בספירת העומר: כיוון שהספירה קובעת את מועד חג השבועות ואת האפשרות להקריב קרבן שתי הלחם, נשים חייבות בה, כיוון שהן חייבות כגברים במצוות יום החמישים.